

Siegfried Haider (bearb.), **Die Traditionsurkunden des Klosters Garsten. Kritische Edition** (Quelleneditionen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Bd. 8 – Forschungen zur Geschichte Oberösterreichs Bd. 20). Wien: Böhlau; München: Oldenbourg, 2011. 383 strani.

Tradicijske notice in z njimi zvezane tradicijske knjige spadajo med zelo dragocene zgodovinske vire za čas od 8. do 12./13. stoletja, ki ga sicer zaznamuje precejšnja skromnost privatnolistinskega gradiva. So predvsem značilnost bavarskega in avstrijskega prostora, kjer je vsega skupaj evidentiranih 50 (37+13) takšnih kodeksov. Najstarejše tradicijske notice izvirajo iz Freisinga in se nanašajo že na poznoagilulfinški in zgodnjekarolinški čas od 744 naprej in že okrog 824 jih je vodja tamkajšnje škofijske pisarne Cozroh v lepi karolinški minuskuli kopiral v tradicijsko knjigo, ki jo je (skupaj z ostalimi freisinškimi tradicijami) že na začetku 20. stoletja objavil Theodor Bitterauf in je danes kot faksimile tudi digitalno dostopna (<http://daten.digital-e-sammlungen.de/~db/bsb00003037/images/index.html>). Med tradicijskimi noticami, ki jih je prepisal Cozroh je tudi daritev bavarskega vojvode Tassila III., ki je 769 v Boznu/Bolzanu podaril Attonu (kasnejšemu freisinškemu škofu), opatu samostana v Scharnitzu, Innichen ob izvirih Drave z nalogo, da tam ustanovi samostan, namenjen pokristjanjevanju sosednjih slovanskih Karantancev. S tem smo tudi že nagovorili pomen, ki ga imajo tradicijske notice bavarskih škofij in samostanov za slovensko zgodovino. Naj na tem mestu, ki ni namenjeno širšemu elaboriranju tega področja, spomnim samo še na briksenške, salzburške, ali pa za kasnejši čas npr. tradicijske notice koroških in štajerskih samostanov, ki so za čas skromne pisne produkcije in njenega izročila izjemnega pomena za marsikatero vprašanje iz konca zgodnjega in celotnega visokega srednjega veka na Slovenskem, kot je npr. zgodnja zgodovina plemstva.

Pri tradicijskih noticah, ki so bile običajno prvotno napisane na posamezne pergamentne liste in kasneje uvezane ali še raje prepisane v tradicijske knjige, gre za po svojem formularju zelo enostavne zapise listinskega značaja. Z njimi so prejemniki dokumentirali posest (ali ljudi), ki jim je bila predana (*traditio* – od tod ime) s strani različnih subjektov. Same po sebi praviloma niso imele dokazilne moči, so pa v njih navedene priče, na katere so se v pretežno oralnem agrarno-fevdalnem okolju lahko naslonili v primeru sporov. Zato so praviloma tudi pisane v tretji osebi in v preteklem času. Za tradicijske notice je značilno, da so nastajale pri prejemnikih, ki so bili – kot je bilo že nakazano – cerkvene inštitucije; bodisi škofije

bodisi samostani. Edina poznana tradicijska knjiga, ki je nastala v laičnem okolju, je znameniti Codex Falkensteinensis grofa Sibota Falkensteinskega iz okrog 1170.

Med samostane bavarsko-avstrijskega prostora z ohranjenimi tradicijskimi knjigami spada tudi zgornjeavstrijski samostan Garsten, ki stoji ob Aniži južno od mesta (gradu) Steyer. V drugi polovici 11. stoletja ga je kot skupnost kanonikov ustanovil štajerski mejni grof Otokar I., pod njegovim sinom Otokarjem II. pa je bil 1107/08 pretvorjen v benediktinsko opatijo, ki je bila tako kot številne druge samostanske ustanove ukinjena za časa Jožefa II. konec 18. stoletja. Kakor lahko povzamemo po ugotovitvah Siegfrida Haiderja, ki ni samo pripravil kritične objave garstenskih tradicij, ampak je predtem v monografski obliki objavil tudi Studien zu den Traditionsbüchern des Kloster Garsten (MIÖG Ergbd. 52, Wien-München 2008), je Garsten že v 12. stoletju dobil dve tradicijski knjigi, ki se med seboj prepletata in od katerih je starejša od 1808/09 izgubljena in je njena vsebina v glavnem poznana le po seznamu vsebine iz prve tretjine 17. stoletja. Za opata Konrada I. (pred 1175?–1182), v času razcveta samostana, je v Garstnu nastalo jedro prve tradicijske knjige (v predloženi ediciji označena s siglo B). V še nezvezane lege nastajajočega rokopisa oziroma kodeksa so prepisali tradicijske notice, ki so jih dotedaj imeli zapisane posamično ali po več skupaj na pergamentnih list(ič)ih in vanje vnesli tudi nove tradicije. Za časa Konradovega naslednika opata Markvarda I. (1182–1195) so zelo verjetno taisti tradicijski knjigi kot priloge dodali še okrog 40 neuvezanih tradicijskih notic, obenem pa so v samostanu med letoma 1186 in 1190 – torej po za zgodovino Avstrije in Štajerske tako pomembni georgenberški pogodbi in pred pripadom Štajerske Babenberžanom – začeli s pisanjem druge tradicijske knjige (A). Vanjo so najprej prepisali listine iz samostanskega arhiva (v tem delu ima tradicijska knjiga torej značaj kopijalne knjige ali kartularja) in nato v nadaljevanju še največji del tradicijske knjige B, vključno s tistimi štiridesetimi tradicijami, ki so bile prvi tradicijski knjigi posamično priložene. V obe tradicijski knjigi so dopisovali posamezne vnose še do druge polovice 13. stoletja, ki je obenem tudi čas ko ta zanimiva dokumentarna zvrst na splošno izgubi na svoji aktualnosti in tudi presahne. Iz tega časa, ki pa se nadaljuje še v 14. stoletje, izvira v rokopisu A tudi prepis pečatnih listin, katerih izstavitelj sta bila opat in konvent samostana v Garstnu, kar pomeni, da ima tradicijska knjiga v tem svojem zadnjem delu značaj registra.

Siegfried Haider (roj. 1943), član Inštituta za avstrijske zgodovinske raziskave in med letoma 1989 in 2003 direktor Zgodnjeavstrijskega deželnega arhiva v Linzu, je po obsežnih predpripravah leta 2011 iz fonda taistega arhiva kritično objavil edino preostalo tradicijsko knjigo iz Garstna (A). Njej je predvsem na podlagi vsebinskega seznama iz 17. stoletja, ki je prav tako hranjen v Linzu, v obliki kratkih registrov priključil še rekonstruirano tradicijsko knjigo B. Po za takšne edicije običajnem uvodu, ki vsebuje arhivske in kodikološke opise rokopisov in v katerem obravnava nastanek obeh tradicijskih knjig kot tudi notranje značilnosti garstenskih tradicij, je v sami ediciji najprej objavil 19 samostanskih listin, ki so bile v kodeks A kopijalno prepisane in so iz časa med okrog 1140 in okrog 1180. V glavnem gre za samostan pomembne (in deloma po 1186 ponarejene) dokumente o njegovi

posesti, pravicah in privilegijih, katerih izstavitelji so bili poleg papeža Aleksandra III. in kralja Konrada III. predvsem passauski škofje, v katerih diecezi je samostan stal, in štajerski mejni grofje Otokarji, ki so samostan ustanovili. Sledi objava 202 praviloma nedatiranih tradicijskih notic, od katerih spadajo najstarejše v čas »pred 1122«, najmlajše pa so iz konca 12. stoletja. Tretji del edicije predstavlja objava »registra«, to je tistih 24 v tradicijsko knjigo prepisanih listin, katerih izstavitelj sta bila med 1264 in 1333 opat in konvent opatije v Garstnu. Na koncu sledijo že omenjena rekonstrukcija tradicijske knjige B in seveda izčrpna registra krajevnih in osebnih imen ter besed in stvari, ki sta za takšne izdaje bistvenega pomena.

Objava garstenskih tradicij in listin je v prvi vrsti pomembna za visoko-srednjeveško zgodovino samostana samega kot tudi (Zgornje) Avstrije, čeprav je mogoče na podlagi tega gradiva obravnavati tudi širše teme. Lep primer takšne »širše« uporabe garstenskih tradicij je prav pred kratkim izšla razprava Siegfrieda Haiderja, v kateri je na njihovi podlagi obravnaval pravni položaj žensk v 12. in prvi polovici 13. stoletja (MIÖG 122, 2014, str. 1–21). *Slovenica* je seveda v avstrijskem predalpu pustila komaj kakšno sled. Tako je v treh tradicijah, očitno v spremstvu Otokarja IV., omenjen Riher iz Maribora, enkrat pa se z njim v družbi znašel tudi Friderik Ptujski. Oba štajerska plemiča s slovenskega ozemlja sta kot priči navedena v listini, s katero je prvi štajerski vojvoda leta 1190 v Ennsu ob izlivu Aniže v Donavo obnovil s soglasjem avstrijskega vojvode Leopolda V. samostanu določeno posest.

Peter Štih